

TÜRK DİLİ 2

DERS 7

ANI-GÜNLÜK-MEKTUP

YAŞAM ÖYKÜSÜ-ÖZ YAŞAM ÖYKÜSÜ

Edebî bir tür olan anı, bir kişinin aklının erdiğinden itibaren görüp yaşadığı, kendisi ve toplum için önemli gördüğü olayları ve durumları belli bir sistem içinde yazıya döktüğü, genellikle otobiyografik metinlere denir.

BEN

ÖTEKİ

BELLEK

MEKÂN

Ö
L
Ü
M

İNSAN

ZAMAN

SALVADOR DALİ, BELLEĞİN AZMI

Otobiyografi kişinin yalnızca kendisiyle ilgili bilgileri verirken, anı, hem bireysel hem de toplumsal anlamda pek geniş bir alanı içerir. Günlük tutan yazar, sıcağı sıcağına o günün olay, yaşantı ve düşüncelerini aktarırken, anı yazarı tarih olmuş eski zamanların olaylarını hafızaya ya da belgelere dayalı olarak ortaya koyar. Bu bakımdan metinleri, yalnızca hatırlanabilen, unutulmayan, kaybedilen olayları içerdiği için tarihi aynen yansıtmaktan uzaktır. Yaşanmış unutulmayan izler halinde verebilir.

Anıların yazılış sistemi genellikle kronolojiktir. Yazar, yaşayıp gördüklerini belli bir tarih sırası içinde verir. Kimi yazarlarsa buna riayet etmezler. Bazı anılarsa, roman üslubuyla yazılırlar. Bu durumda yazarlar da anı-romanın bir kahramanı konumundadırlar.

Anı yazmanın sebepleri řu şekilde özetlenebilir:

- 1)Unutulma korkusundan kurtulmak,
- 2)Kişinin Kaybolup gitmesine gönlü razı olamayacağı bir gerçeği ortaya koymak,
- 3)Yazma alışkanlığı içinde bulunmak,
- 4)Birlikte yaşadığı kişilerden kimine karşı duyduğu hayranlığı belirtmek,
- 5)Tarih ve kamuoyu karşısında hesaplaşmak, pişmanlık duygularını anlatarak rahatlamak, bir çeşit günah çıkarmak,
- 6)Gelecek kuşaklara bir ders vermek,
- 7)Siyasal hasımlarını kötülemek ya da kendini savunmak vb.

Bilge Kağan ile Kül Tigin Yazıtları'nda
Kök-Türk devletinin kuruluşu, Çin
boyunduruğu altında kalınan dönem
ve milletin çektiği sıkıntılar,
özgürlüklerini kazanarak yeniden
devletin kurulması, Bilge Kağan ile Kül
Tigin'in devletin bekası ve milletin
refahı için yaptıkları anlatılmaktadır
ki anı türüne kaynaklık edecek bir ilk
metin olma özelliğine haizdir.

Kül Tigin Abidesi (Güney Yüzü)

Tanrı gibi gökte olmuş Türk Bilge Kağanı, bu zamanda oturdum. Sözümü tamamıyla işit. Bilhassa küçük kardeş yeğenim, oğlum, bütün soyum, milletim, güneydeki Şadpıt beyleri, kuzeydeki Tarkat, Buyruk beyleri, Otuz Tatar Dokuz Oğuz beyleri, milleti! Bu sözümü iyice işit, adamakıllı dinle: Doğuda gün doğusuna, güneyde gün ortasına, batıda gün batısına, kuzeyde gece ortasına kadar, onun içindeki millet hep bana tâbidir. Bunca milleti hep düzene soktum. O şimdi kötü değildir. Türk kağanı Ötüken ormanında otursa ilde sıkıntı yoktur. Doğuda Şantung ovasına kadar ordu saldı, denize ulaşmama az kaldı. Güneyde Dokuz Ersin'e kadar ordu saldı, Tibet'e ulaşmama az kaldı. Batıda İnci nehrini geçerek Demir Kapı'ya kadar ordu saldı. Kuzeyde Yir Bayırku yerine kadar ordu saldı. Bunca yere kadar yürüttüm. Ötüken ormanından daha iyisi hiç yokmuş. İl tutacak yer Ötüken ormanı imiş. Bu yerde oturup Çin milleti ile anlaştım. Altını, gümüşü, ipeği ipekliyi sıkıntısız öylece veriyor. Çin milletinin sözü tatlı, ipek kumaşı yumuşak imiş. Tatlı sözle, yumuşak ipek kumaşla aldatıp uzak milleti öylece yaklaştırmış. Yaklaştıırıp, konduktan sonra, kötü şeyleri o zaman düşünürmüş. İyi bilgili insanı, iyi cesur insanı yürütmezmiş. Bir insan yanılsa, kabilesi, milleti, akrabasına kadar barındırmazmış. Tatlı sözüne, yumuşak ipek kumaşına aldanıp çok çok, Türk milleti, öldün; Türk milleti, öleceksin!

Türk edebiyatında şuara
tezkireleri, menâkıbnâme,
siyer, vekâyi'ne,
gazâvatname, fetihname,
sefaretname gibi eserler bilinen
anlamıyla birer anı eseri
olmasalar da bu türe özgü bazı
unsurları barındırmaktadırlar.

**Babür Şah (1488-1530)'ın
Vakâyi (Babürname), Timur'un
Tüzükât, Ebulgazi Bahadır
Han'ın *Şecere-i Türk* adıyla
bizzat yazdıkları eserleri bir
anlamda anı eserleridir.**

BABÜR ŞAH

Devlet adamı, şair ve hattat (D. 16 Şubat 1483, Fergana - Ö. 26 Aralık 1530, Ağra). Tam adı Zahir ed-Din Muhammed Babür'dür. "Kalem, kelam ve kılıç imparatoru" olarak da anılmıştır. Dili Çağatay Türkçesi olan Babür İmparatorluğu'nun kurucusu ve ilk hükümdarıdır. Babası Timur'un üçüncü oğlu Miran Şah'ın torunlarından Fergana valisi Ömer Şeyh Mirza, annesi Cengiz Han'ın torunlarından Doğu Çağatay Hanı olan Yunus Han'ın kızı Kutluğ Nigâr Hanım'dır. Babasının ölümünden sonra amcası ile yaptığı taht mücadelesini kaybetmiş ve emri altındaki beylerle birlikte 1504'te Kabil'e gitmişti.

Babür Şah, babasının ölümü üzerine on bir yaşında babasının tahtına oturduğu zaman amcası Semerkant Hanı Sultan Ahmet ve dayısı Taşkent Hanı Mehmet Fergana'ya hücum etmişlerdi. Babür, babasının kudretli komutanları sayesinde bu tehlikeyi atlattı. Fakat onun gençlik hayatı, bundan sonra, tehlikeli ve çok büyük seferlerle geçti. Yaşadığı her olay, zeki ve cesur bir genç olan Babür'ün deneyim ve gözlemlerini artırdı. Büyük atası Timur'un hükümet merkezi olan Semerkant'ı almayı başardı; ancak Özbeklerin hanı Şeybanî'ye yenildi. Fergana Hanlığını elden çıkardıktan sonra etrafındaki askerlerin dağılmasını önleyemedi. Tek başına kalan genç Babür, Pamir Dağları'na çekildi. Büyük bir felakete uğramış olmasına karşın umudunu yitirmedi. Yanında bulunan birkaç kişi ile bir Türk kadınının evinde saklandı. Bu kadının kardeşi, Timurlenk'le Hindistan seferlerine katılmış ihtiyar bir askerdirdi. O gün için ak sakallı bir savaşçı olan bu deneyimli koruyucusu, durmadan, Hindistan'ın zenginliğini, oraya ait efsaneleri, Hind'in eski tarihini her gece Babür'e anlatıyordu. Babür de bunları can kulağı ile dinliyordu. Edebiyata da ilgisi olan Babür, bu kez tarihe merak sardı.

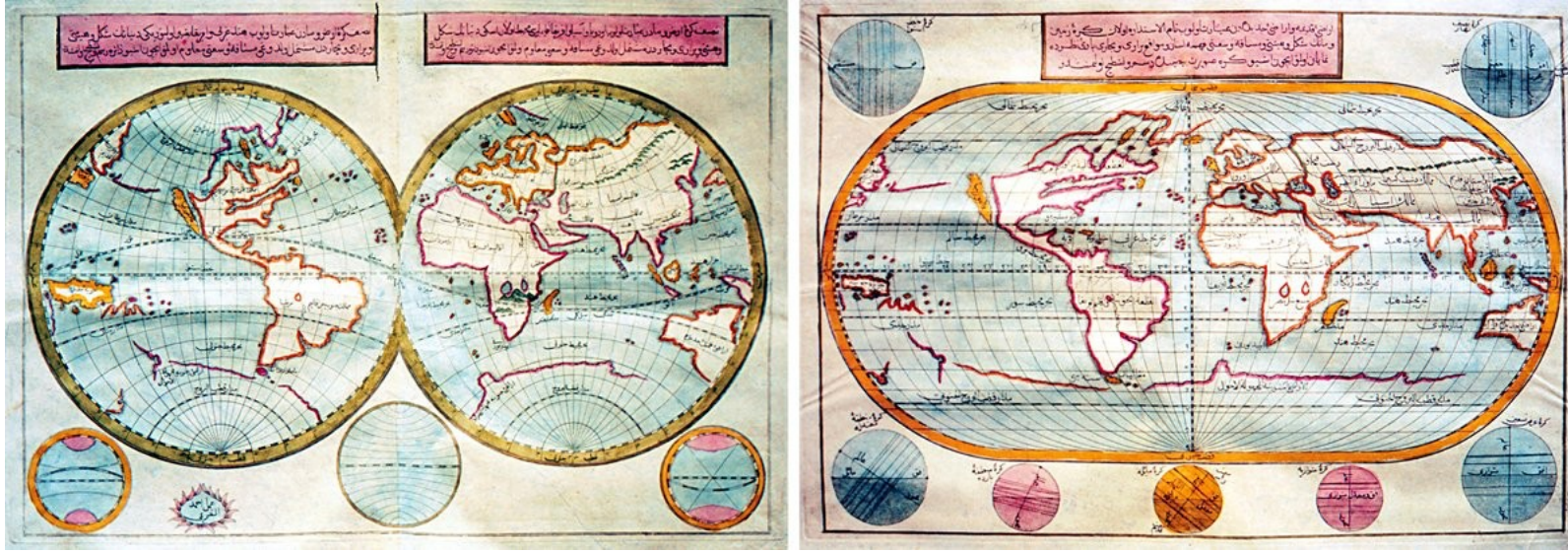
Hindistan'ı alarak orada büyük bir Türk İmparatorluğu kurmayı hedef edindi. Bu hedefe ulaşmak için 20.000 asker toplamayı başardı. Bu ordu ile Hindikuş Dağları'nı aşarak Afganistan'ın merkezi olan Kabil kentini aldı. Kabil'de kendisini şah olarak ilan etti. Bu sıralarda da en büyük düşmanı olan Şeybanî düşmanları tarafından öldürülmüştü. Böylece Hindistan seferi hazırlıklarına başlamak için en önemli engel gördüğü kişi ortadan kalkmış oluyordu.

O zamanlar Hindistan'ın Pencap valisi olan Devlet Han, Hindistan'ın Delhi hükümdarlarından Sultan İbrahim ile bozuşmuş olduğundan Babür Şah'ı, Hind Seferini yapmak üzere yüreklendirdi. Hayber geçidini aşarak Hindistan'ın Pencap bölgesine girdi. Türklerin Sind nehri boylarından ilerlemekte olduğunu haber alan Sultan İbrahim, ordusunun başına geçti. İki tarafın kuvvetleri, Hindistan'ın Panipat mevkiinde 21 Nisan 1526 tarihinde karşılaştılar. Kısa bir zaman içinde Türk süvarileri kaçanları kovalayarak Delhi kentine girdi.

Babür Şah devlet adamlığının yanı sıra Türk ve Çağatay edebiyatının en ünlü şairlerinden biridir. İdarî, askerî, siyasî işlerinde gösterdiği başarıyı sanat alanında da göstermiş, divanlar dolusu şiir yazdığı gibi hattatlık, nakkaşlık ve bestekârlıkla da meşgul olmuştur. Çağatay dönemi edebiyatına önemli katkıları olmuş, "Hatt-ı Baburi" denilen yazı türünü geliştirmiş ve eserlerini Çağatay Türkçesi ile kaleme almıştır.

Eserleri içinde en tanınmış "Babürnâme" diye de anılan "Vekâî"de, Allah'a itimadı, sevinçleri ile korkuları, şahsıyla ilgili özel bilgilerle birlikte oldukça hareketli geçmiş olan yaşamöyküsünü anlatır. Anı ve gezi türü örneği sayılabilecek bu eserin dışında şiirlerini topladığı "Babür Divanı", aruz kalıpları hakkında bilgi veren "Aruz Risalesi", Hanefi fıkhi (İslam hukuku) hakkında bilgi veren mesnevi tarzındaki manzum eseri "Mübeyyen"(Kazan, 1857), Farsça'dan çevirdiği ve tasavvuf ahlâkının anlatıldığı "Risale-i Viladiye" (Doğum Risalesi) başlıca eserleridir. İlkın Kazan'da (1857) basılan "Babürname"nin günümüz Türkçesiyle çevirisi Reşit Rahmeti Arat tarafından iki cilt olarak (1943-46), yeni baskısı "Babür'ün Hatıratı" adıyla "MEB 1000 Temel Eser dizisinden 3 cilt olarak, 1970) yapıldı. "Divan"ı ise 1910 ve 1917 yıllarında basılmıştır. (www.biyografya.com)

XVII. Yüzyılda Kâtip Çelebi,
Mîzânü'l-Hak, Süllemü'l Vüsûl,
Fezleke, Cihannümâ, Keşfü'z-
Zünûn gibi eserlerinde bazı
anılarını anlatmıştır.

Osmanlı ülkelerinin ilk sistematik coğrafya kitabı olma özelliği taşıyan *Cihannümâ*, değişik ilim sahalarına ilgi duymuş olan Kâtib Çelebi'nin en önemli eserleri arasında yer alır. 1055 (1645) Girit seferi dolayısıyla haritalara ve coğrafya kitaplarına merak salan Kâtib Çelebi eserinin giriş kısmında, coğrafyanın insana oturduğu yerde dünyayı gezen seyyahlar gibi âlemi dolaşıp görme imkânı verdiğini, bu eserlerin okunmasıyla ömürleri boyunca seyahat edenlerden daha çok bilgi sahibi olunacağını söyleyerek coğrafyanın faydalarını belirtir. Daha sonra *Cihannümâ*'yı telif sebebini Arapça, Farsça ve Türkçe yazılmış coğrafya kitaplarının yetersiz olması, buna karşılık Batı'da bu ilme büyük önem verilmesi şeklinde açıklar. Bu gaye ile coğrafya alanında çeşitli kitaplardan faydalanarak İslâm coğrafyacılarının eksiklerini telâfi etmeyi ve coğrafya ilminin kendi zamanındaki durumunu ortaya koymayı düşünür. Kâtib Çelebi ayrıca *Cihannümâ*'nın iki bölümden meydana gelen bir eser olduğunu, birinci bölümün sadece denizler, nehirler ve adalardan, ikinci bölümün karalardan, alfabe sırasıyla şehirlerden, hicrî VII. (XIII.) yüzyıldan sonra keşfedilen ülkelerden bahsettiğini de ifade eder. (www.islamansiklopedisi.org.tr)

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Anı Türü

(İnci Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*)

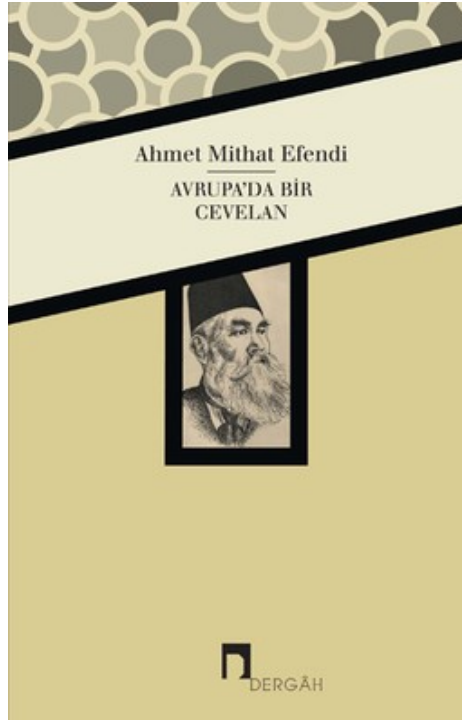

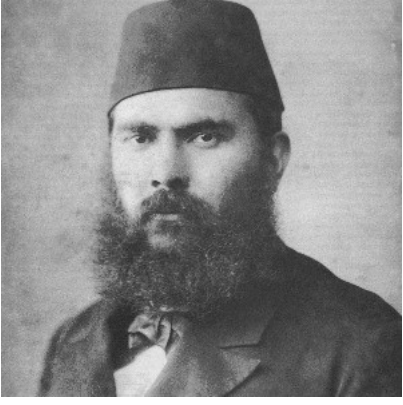
1) Yazarların kendi şahsî izlenimlerini yansıttıkları yazılar

-Hayrullah Efendi (1820-1866), *Yolculuk Kitabı* (1865)

Bilim tarihçisi, şair, seyahatname yazarı, devlet adamı (D. 26 Ekim 1818, İstanbul - Ö. 25 Aralık 1866, Tahran / İran). Şiirlerinde Hayrî takma adını kullandı. Hekimbaşı ve Reisü'l-ulema Abdülhak Molla'nın oğlu, şair Abdülhak Hamid Tarhan'ın babasıdır. Özel hocalardan dersler aldı ve medrese öğrenimi gördü. 1839'da Mekteb-i Tıbbiyye-i Adliyye-i Şâhâneye (Tıp Fakültesi) girdi. Tıp öğrenciliği sırasında, öğrencilerin ders takibi ile yönetmelik ve tüzüklerin uygulanmasını sağlamaya yönelik bir memuriyet olan, ders nazırlığı görevini yaptı. İkinci sınıfta iken kendisine rütbe-i sâlise nişanı (24 Mart 1840), İzmir kadılığı (Şubat 1842) ve Mekke-i Mükerrreme kadılığı (Şubat 1843) payeleri ve rilerek Haremeyn-i Muhteremeyn rütbesine has nişanla ödüllendirildi. Mekteb-i Tıbbiyyenin muallim-i evveli (yardımcı öğretmeni) ve Viyana'dan getirilen (1839) Dr. Bernard'ın mezun ettiği ilk altı doktordan biri oldu.

- Namık Kemal'in mektuplarındaki sürgün ve Avrupa izlenimleri
- Abdülhak Hâmit'in yurt dışı izlenimlerini anlatan mektupları
- Ahmed Midhat Efendi'nin 1889'daki Şarkiyat Kongresi'nde yurt dışında gördüklerine ve tespitlerine dair yazılarının *Tercüman-ı Hakikat*'teki tefrikasından sonra kitaplaştırılmasıyla oluşan *Avrupa'da Bir Cevalân* ve Batılı örneklerinden esinlenerek tarihî, mitolojik bilgiler de içeren kitabı *Sayyadâne Bir Cevalân*

Gazeteci, hikâye ve roman yazarı (D. 1844, İstanbul - Ö. 28 Aralık 1912). Babası bezzaz (bezci, manifaturacı) esnafından Hacı Süleyman Ağa; annesi küçük yaşta Kafkasya'dan getirilen Çerkes asıllı Nefise Hanım'dır. Coşkun, Mehmet Cevdet isimlerini de kullandı. Babasını kaybettiği çocukluk günlerinden itibaren hayatı genellikle geçim sıkıntısı içinde geçti. İlk ve ortaöğrenimine, ağabeyinin memurluk yaptığı Vidin ve Niş'te başladı. İstanbul'a dönünce Mısır çarşısında bir attarın yanına çırak verildi. Çarşı esnafından Hacı İbrahim Efendi'den dersler aldı ve Galata'da bir yabancidan Fransızca öğrendi. Hafız Ağa'nın 1861'de Mithat Paşa'nın yanında Niş'e gitmesi ile aile yeniden onun yanına taşındı ve Ahmet Midhat da Niş Rüştîyesine verildi. Bu okulu bitirince ağabeyinin yardımı ile Tuna vilâyeti Mektubî Kalemine girdi (1864). Buradaki çalışkanlığı ile Midhat Paşa'nın takdirini kazandı ve Paşa ona kendi adını, Midhat'ı verdi. Orada Fransızcasını ilerletti; *Tuna* gazetesine yazmaya başlayarak kısa zamanda başyazarlığa yükseldi (1869). Midhat Paşa, Bağdat valiliğine atanınca beraberinde Ahmet Midhat'ı da götürdü. Bir ara mühendis tercümanı olarak gittiği Sofya'da evlendi (1866). Ahmet Midhat, Bağdat'ta iken *Zevra* gazetesinin müdürlüğünü yaptı ve ilk eserleri olan *Hâce-i Evvel* ile *Kıssadan Hisse*'yi yazdı. *Kıssadan Hisse*'nin ilk denemesini de gene burada yazdı. Basra mutasarrıflığı yapan ağabeyinin ölümü üzerine 1871'de

Tahtakale’de oturduğu evin bir odasını matbaa haline getirdi. Bir yandan *Ceride-i Havadis* gazetesinde yazılarını yayımlarken, bir yandan da yeni kitaplarını ailesinin yardımıyla bu matbaada basıyordu. İstanbul’da ilk görevi *Cerîde-i Askeriyye*’nin başyazarlığıdır. Ayrıca, Tahtakale’de oturduğu evde bir de küçük matbaa kurdu; “Letâif-i Rivâyât” serisini yayımlamaya başladı. Basın hayatına iyiden iyiye kendini veren Ahmet Midhat; *Basiret*’te yazmaya başladı. Bu arada, Namık Kemal’le tanıştı ve *İbret*’te çalıştı. *Devir* (Ağustos 1872) ve *Bedir* (Eylül 1872) adlı iki gazete çıkardı. Mahmut Nedim Paşa aleyhine yazdığı bir yazıdan dolayı bu iki gazete kapatılınca önce *Dağarcık* (Kasım 1872)’ı ve *Kırkanbar* (Ocak 1873)’ı çıkardı. Bu yayınlar yüzünden hükümetin öfkesini çekti. Önce 30 Mart 1872’de “Eyvâh” adlı oyunun sahnelenmesi, ardından da 1873’te *İbret*’te medyayı şiddetli eleştirmesi, ve bu yazıda “millet-i metbûa” sözünü kullanması hükümeti tedirgin etti. Ayrıca “Vatan” piyesinin de yarattığı atmosfer içinde *İbret* etrafındaki yazarların bir bir İstanbul’dan uzaklaştırılması kararı ile hükümet, onu Ebüzziya Tefvik ile birlikte Rodos’a sürdü. Rodos’ta kaldığı üç yıl içinde birçok roman ve oyun yazdı. Kendisini sürgüne gönderen Sultan Abdülaziz’in tahttan indirilmesi üzerine İstanbul’a döndü (Haziran 1876). II. Abdülhamid döneminde yönetimi kızdıracak siyasî yazılardan kaçındı. Bunun da etkisiyle saraydan himaye gördü. Önce İttihad (1876)’ı çıkarmaya başladı. 1877’de *Takvim-i Vakayi* gazetesini ve Matbaa-i Âmire’nin (Devlet Matbaası) müdürlüğünü yaptı. Bir yıl sonra, Türk basın tarihinin en uzun ömürlü gazetelerinden biri olan *Tercüman-ı Hakikat* (27 Haziran 1878-1908; 1882-85 yıllarında Muallim Naci idaresinde) gazetesini çıkarmaya başladı. Ahmet Midhat, hikâye ve roman yazdı; bu gazeteye tefrika roman yazdı; dönemin edebî polemiklerine katıldı. 1885’te Karantina başkâtibi, 1895’te Meclis-i Umur-ı Sıhhiye (Sağlık İşleri Kurulu) ikinci başkanı oldu. 1889’da Stockholm’de yapılan Şarkiyatçılar Kongresine Osmanlı delegesi olarak gitti, ardından Paris’teki Dünya Sergisi’ni ve Avrupa’nın birçok şehrini ziyaret etti ve bu seyahatini *Avrupa’da Bir Cevelan* adlı kitabında anlattı. 1908’de emekliye ayrıldı, 1909’dan itibaren Darülfünun’da tarih, dinler tarihi ve felsefe hocalığı yaptı. Bir ara Medresetü’l-Vâizûn (Vaizler Medresesi) ile Dârülmuaallimât (Kız Öğretmen Okulu)’ta gene tarih dersleri verdi; son olarak Dârüşşafaka’da fahrî öğretmenlik yaptı ve bu okulda nöbetçi iken geçirdiği bir kalp krizi sonucu vefat etti. (www.biyografya.com)

- **HİKÂYE:** *Kıssadan Hisse* (1870), *Letâif-i Rivâyât* (25 cüz 30 hikâye, 1870-94), *Gençlik-Teeshhül* (1871), *Gönül-Mihnet-keşân* (1871), *Firkat* (1871), *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye Hikemiyatını Tasvir* (1872), *Ölüm Allah'ın Emri* (1874), *Bir Gerçek Hikâye-Fitnekâr* (1877), *Bekârlık Sultanlık mı Dedin?* (1878), *Çingene* (1888), *Çifte İntikam* (1888), *Para* (1888), *Kismetinde Olanın Kaşığında Çıkar* (1888), *Dolaptan Temaşa* (1891), *İki Hud'akâr* (1895), *Emanetçi Sıdkı* (1895), *Can Kurtaranlar* (1895), *Bir Acîbe-i Saydiyye* (1895), *Ana-Kız* (1895).
- **ROMAN:** *Süleyman Musli* (Süleyman Musul adıyla sadeleştirilerek, 1971), *Yeniçeriler* (1872), *Hasan Mellah* veyahut *Sır İçinde Esrar* (1874), *Dünyaya İkinci Geliş* yahut *İstanbul'da Neler Olmuş* (1874), *Zeyl-i Hasan Mellâh* (1875), *Hüseyin Fellah* (1875), *Felâhun Bey'le Rakım Efendi* (1875-1906), *Karı Koca Masalı* (1875), *Paris'te Bir Türk* (1876), *Kafkas* (1876), *Çengi* (1877, yeni bas. 2003, yay. haz. Mustafa Miyasoğlu), *Yeryüzünde Bir Melek* (1878), *Henüz On Yedi Yaşında* (1880), *Beliyyât-ı Mudhike* (1880), *Karnaval* (1880), *Vah* (1881), *Acâib-i Âlem* (1881), *Dürrdâne Hanım* (1881), *Vah!* (1881), *Cellat* (1883), *Volter 20 Yaşında* (1883), *Esrâr-ı Cinâyât* (1883), *Hayret* (1884), *Bahtiyarlık* (1884), *Haydut Montori* (1887), *Arnavutlar-Solyatlar* (1887), *Demir Bey yahut İnkişâf-ı Esrâr* (1887), *Fennî Bir Roman yahut Amerika Doktorları* (1887), *Gürcü Kızı* yahut *İntikam* (1888), *Rikalde yahut Amerika Vahşet Âlemi* (1889), *Diplomalı Kız* (1889), *Müşahedât* (1890), *Papazdaki Esrar* (1890), *Hayal ve Hakikat* (Fatma Aliye Hanım ile, 1891; Yahya Bostan tarafından sadeleştirilmiş olarak, 2002), *Ahmed Metin ve Şirzad yahut Roman İçinde Roman* (1890), *Taaffüf* (1895), *Gönüllü* (1896), *Eski Mektuplar* (1897), *Altın Aşıkları* (1898), *Mesâ'il-i Muğlaka* (1898), *Jön Türk* (1908).
- **OYUN:** *Açıkbaş* (1874), *Ahz-i Sâr Yahut Avrupa'nın Eski Medeniyeti* (1874), *Hükm-i Dil* (1874), *Zuhur-i Osmaniyan* (1877), *Çerkes Özdenler* (1883), *Fürs-i Kadîmde Bir Fâcia* (1883), *Çengi yahut Dâniş Çelebi* (1883), *Eyvah* (1884).
- **DÜŞÜNCE-İNCELEME:** *Kâinat* (dünya tarihi, 15 kitap 1871-81), *Müdafaaya Mukabele ve Mukabeleye Müdafaa* (1872), *Üss-i İnkılap* (Abdulaziz dönemi hakkında, 3 cilt, 1877-78), *Avrupa Adâb-ı Muâşeretini yahut Alafıranga* (1884), *Nizâ-ı İlm ü Din I ve II* (deneme, 1885), *Taaffüf* (1885), *Müdafaa* (Hristiyanlığa karşı İslâmın savunması, 3 cilt, 1883-85), *Ekonomi Politik* (1887), *Müntehâbât-ı Tercüman-ı Hakikat* (makaleler, 3 cilt, 1893), *Mufasssal Osmanlı Tarihi* (3 cilt, 1885-87), *Şopenhavr'ın Hikmet-i Cedîdesi* (Batı felsefesinin bir eleştirisi, 1887), *Volter* (1887), *Beşir Fuad* (1887), *Müntehâbât-ı Ahmet Midhat* (makaleler, 3 cilt, 1888-89), *Avrupa'da Bir Cevlan* (Avrupa izlenimleri, 1889), *İstibşar* (1892), *Muhaberat ve Muhaverat* (mektuplar, Muallim Naci ile, 1893), *Beşâir* (1895), *Niza-ı İlmü Din* (4 cilt, 1895-1910), *Tarih-i Umûmî* (2 cilt, 1910), *Tarih-i Edyân* (dinler tarihi, 1911), *Kadınların Felsefesi* (Felsefe-i Zenân, yeni bas., yay. haz.: Handan İnci, 1998), *Felsefe Metinleri* (yeni bas. yay. haz. Erdoğan Erbay ve Ali Utku, 2002).
- **HATIRA:** *Menfâ* (otobiyografi, 1883 Rodos sürgünü anıları, 1876; yeni bas. 2002).
- Ahmet Midhat Efendi'nin ayrıca ders kitapları, ansiklopedik eserleri vardır. Victor Hugo'dan *Derebeyleri* (1881), *Corneille'in Le Cid*, *Racine'in Phédre* adlı trajedilerini özetleyerek çevirdi. Ayrıca gazetesinde tefrika ihtiyacını karşılamak için Paul de Kock, Octave Feuillet, Emile Richebourg, Charles Merevel, Emile Gobineau, Hector Malot vb. yazarlardan çeviriler yaptı. 2000 yılında TDK tarafından Bütün Eserleri dizisi adı altında 14 kitabı basıldı.

Batı'daki farklı türde eserlerle karşılaşan Osmanlı aydınının anılarının yazılış şekli üzerinde de etkili olduğunu görürüz.

Batı Edebiyatında Anı

Batı edebiyatında anı türünün başlangıcı, genel olarak diğer edebiyatlarda da olduğu gibi, tarih metinlerine dayanmaktadır. Bilinen en eski anı yazarı Ksenophon (M.Ö. 427-355) olarak kabul edilmektedir, eseri *Anabasis*, “Onbinlerin Dönüşü” adıyla da bilinmektedir. Platon (M. Ö. 427-347)’un eserleri de anı özelliği taşımaktadır. Batı edebiyatının önemli anı yazarları ve eserlerini şöylece sıralamak mümkündür:

- _ Sezar: İç Savaş, *Gallia Savaşı*,
- _ Saint Augustine: *İtiraflar*,
- _ Fransız tarihçi Villehardouin (13.yy)
- _ Fransız tarihçi Joinville (14.yy)
- _ Michel de Montaigne (16.yy)
- _ Lafayette (17. yy): *1688 ve 1689 Yıllarında Fransız Saray Anıları*,
- _ Transilvanya prensi Ferenc Rakozci (17. yy): *İtiraflar*
- _ J. J. Rousseau (1712-1778): *İtiraflar*,
- _ Voltaire (1694-1778),
- _ Victor Hugo (1802-1885): *Gördüklerim*,
- _ Stendhal (1783-1842): *Bencillik Anıları*,
- _ Andre Gide: *Jurnaller*,

Özellikle Jean Jacques Rousseau'nun eserleri Osmanlı aydınınının anılarını kaleme alış şeklini değiştirir.

-Ziya Paşa

-Recaizade Mahmut Ekrem'in çocukluğundan sahneler anlattığı *Tefekkür*'de (1887) ve küçük yaşta kaybettiği oğlundan bahsettiği eseri *Nijat Ekrem*'de de aynı Batı etkisini görmek mümkündür.

-Muallim Naci'nin *Ömer'in Çocukluğu*, *Medrese Hatıraları* ve mektuplarında da aynı etkiyi görmek mümkündür.

2. Siyasî sürgünlerin kaleme aldıkları anılar, siyasî ve askerî içerikli anılar

- Süleyman Paşa Bağdat'a sürüldüğü dönemde kendisini aklamak için *Umdetü'l-Hakayık* adlı kitabını yazmıştır.
- Namık Kemal gibi daha pek çok sürgünün mektupları anı türünün önemli örnekleri arasında yer alır.

(İnci Enginün, a.g.e.)

-Ahmet Cevdet Paşa, *Tezakir-i Cevdet* (1853-1887), *Maruzat* (1890)

(Nurullah Çetin, a.g.e., s. 190)

Cumhuriyet Döneminde Anı Türü Örnekleri

1. Siyasî ve askerî içerikli anılar

- Falih Rıfkı Atay, *Zeytindağı*
- Hüseyin Cahit Yalçın, *Siyasi Anılar (1976)*
- Ali Fuat Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*
- Afet İnan, *Atatürk'ten Hatıralar (1950)*
- Halide Edip Adivar, *Türkün Ateşle İmtihanı (1975)*

2. Edebî muhtevalı anılar

- Yakup Kadri, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları* (1957)
- Ahmet İhsan Tokgöz, *Matbuat Hatıraları* (1930)
- Hüseyin Cahit Yalçın, *Edebî Hatıralar* (1935),
- Yahya Kemal Beyatlı, *Siyasî ve Edebî Portreler* (1968)

BİYOĞRAFI-YAŞAM ÖYKÜSÜ

Kendi alanlarında ünlü olmuş, siyaset adamı, edebiyatçı, sporcu, bilim adamı, ses, sinema, tiyatro sanatçısı, gazeteci, ticaret adamı gibi kişilerin hayatlarını, neler yaptıklarını, ülke ve dünya insanlığına neler kazandırdıklarını, hayatlarının önemli başarılarını ve dönüm noktalarını bütünüyle anlatan yazı ve kitaplara *biyografi (yaşamöyküsü)* denir.

Bir kişinin hayatını ayrıntılı olarak veren kişisel biyografi kitapları olduğu gibi, birden çok kişinin hayat hikâyelerini bir araya getiren genel biyografi eserleri de vardır. Örneğin antolojilerde, yıllıklarda birden çok kişinin biyografileri çok kısa olarak ana hatlarıyla verilir.

Türk edebiyatında ilk biyografik eser, Malik Bahşı'nın Feridüddin-i Attar'dan çevirmiş olduğu

Tezkiretü'l-Evliya'dır.

Vakayinamelerde, birçok devlet adamının biyografilerine ait malzemeler bulmak mümkündür.

Şuara Tezkireleri: Şairlerin biyografilerine, eserlerine yer veren, şiirleri hakkında değerlendirmelerin bulunduğu eserlere *şuara tezkiresi* denir.

İlk şuara tezkiresi Ali Şir Nevai'nin *Mecâlisü'n-Nefâis* (1491) adlı eseridir.

- Recaizade Mahmut Ekrem, *Kudemadan Birkaç Şair* (1885)
- Muallim Naci, *Osmanlı Şairleri* (1890)
- Beşir Fuad, *Viktor Hugo* (1886)
- Kenan Akyüz, *Tevfik Fikret* (1947)
- Nurullah Çetin, *Behçet Necatigil, Hayatı, Sanatı ve Eserleri* (1998)

Biyografiler yazım tekniğine
göre de farklılıklar arz
etmektedir.

- A.Bilimsel biyografi
- B.Biyografik roman
- C.Nekroloji

a.Bilimsel Biyografi

Biyografik bilgileri kronolojik bir sıra içerisinde, alt başlıklar hâlinde, onun dönemi içindeki konumunu, getirdiği *yenilikleri*, gösterdiği başarıları, eserlerini, eserlerinin değişik özelliklerini eleştirel bir tutumla, belgelere, araştırma ve incelemelere dayalı olarak veren çalışmalara *bilimsel biyografi* ya da *biyografik monografi* denir.

**Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret, Devir-Şahsiyet-Eser*
(1971)**

b.Biyografik Roman

Roman, hikâye gibi tahkiye kurgusu içerisinde, olay anlatımı üslûbuyla kişiyi bir roman kahramanı gibi olayların içindeki konumlarıyla sunan eserlere de *edebî biyografi* ya da *biyografik roman* denir.

Oğuz Atay, *Bir Bilim Adamının Romanı* (1975)

- Ahmet Mithat Efendi'nin *Voltaire 20 Yaşında Yâhûd İlk Muaşakası* edebiyatımızdaki ilk kesit biyografik romandır.
- Vâ-Nû, *Baltacı ile Katerina* (1928)
- Hasan Âli Yücel, *Goethe: Bir Dehanın Romanı* (1932)
- Abdullah Ziya Kozanoğlu, *Seydi Ali Reis* (1927), *Malkoçoğlu* (1933), *Battal Gazi Destanı* (1937)
- Feridun Fazıl Tülbentçi, *Yavuz Sultan Selim Ağlıyor* (1947), *Hürrem Sultan* (1960)
- İpek Çalışlar, *Biyografisine Sığmayan Kadın Halide Edib*
- Ayşe Kulin, *Adı Aylin*
- Hıfzı Topuz, *Meyyâle, Taifte Ölüm, Paris'te Son Osmanlılar, Gazi ve Fikriye, Abdülmecit, Hava Kurşun Gibi Ağır*

c. Nekroloji

Ölen ünlü bir kişinin hemen ölümünden sonraki günlerde genellikle gazete ve dergilerde yakın çevresinde yer alan kişiler tarafından onun üstün niteliklerinin, erdemlerinin, çalışmalarının ve diğer özelliklerinin anı üslûbuyla anlatıldığı yazılara denir. Bu yazılar bir anlamda öleni çok seven birinin ağıtları, duygusal, öznel açıklamalarıdır.

Otobiyografi

Bazı ünlü kişiler hayattayken
kendi hayat hikâyelerini
yazmışlardır. Bunlara
özyaşamöyküsü denir.
Mitat Enç, BİTMEYEN GECE

Edebiyatımızda mektup tarzında ilk romanı, Hüseyin Rahmi Gürpınar denemiş ve karı koca geçimsizliğini ele aldığı *Mutallaka*'yı yazmıştır. Daha sonra yazdığı *Sevda Peşinde*'nin ikinci bölümü, Ömer Seyfettin'in *Bahar ve Kelebekler*, *Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür*, *Aşk ve Ayak Parmakları*, *Sivrisinek*, *Lokantanın Esrarı*, *Memlekete Mektup* hikâyeleri; Halide Edip Adıvar'ın *Handan* romanı, Harap Mabetler'deki imzasız mektuplar hikâyesi; Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Kadınlık ve Kadınlarımız*, *Bir Serencam*, *Milli Savaş Hikâyeleri*, *Okun Ucundan*'daki hikâyeleri; Reşat Nuri Güntekin'in *Sönmüş Yıldızlar*, *Bir Damla Gözyaşı*, *Bir Hazin Hakikat*, *Yalan*, *Bir Hayal Kırıklığı*, *Kumandanın Şoförü* hikâyeleri mektup tarzındadır. Bunlardan başka Halit Ziya, Mehmet